

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ

ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ԺԳ. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 7.

1855

ԱՊՐԻԼԻ 1.

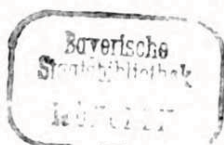
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԲՆՈՒԹԻՒՆ

Գարուն :

Անցաւ ձմեռը, անցան բնութեան
հառաչանաց օրերը, և Մարտի առաջին
նշուլիցը հետ կը զգանք անուշ անդրա-
դարձութեամբ մը որ սրտերնիս լե-
ցուեր է ու կենդանութիւննիս կը թւա-
ւորուի. անտարակոյս Վարունն եկեր
է, գեղեցկութեան ու խաղաղութեան
ժամանակը, որ մեր զուարճութեանց
հին հայրենիքը յանկարծ կը փոխադրէ
զմեզ, ուր խիտ առ խիտ ծառոց ախորժ
ու ներդաշնակ հովանիներուն տակ
հանգած մարդկային նորաստեղծ բը-

նութիւնը՝ լուռ ու երկար վայելմունք-
ներէ ետքը անկեղծ ձայնով մը լնու-
թիւն, կը կանչէ, դու Մտուծոյ սիրե-
լի արարածոյն՝ ինձի համար ստեղծուե-
ցար. անոր համար այդչափ գեղեցիկ
ես : Վրախտին ամէն մէկ օրերը մեր
մահկանացու մարմնոյն անմահութիւնը
կը պատրաստէին. հոնտեղի օդն ու
տեսարանները անմեղութիւն մը կը
ծնանէին մեր սրտին մէջ. այն փխրուն
ու դեռ փափուկ հոգը, որ ու իցէ կը
նիք յօժարութեամբ կ'առնուր վրան,

կանաչ կանաչ մարգագետիններն որ ուրախ դէմքով կը հրաւիրէին զմեզ որ իրենց վրայ նայինք, վախ առուակներն որ հոն հեզիկ ձայներով գեփիւռէ շարժած հովանիներու տակէն կ'անցնէին՝ ջրոյն գեղեցկութիւններն ալ զգացընելու համար. վերջապէս հոն ամէն բան զուարթութիւն կու տար մեզի, ամէն բանի մեզմէ դուրս ելած հիացմամբ կը զմայլէինք, զարմանալով մը թէ ինչպէս մեր ստեղծման առաջին վայրկեանը այդպիսի գեղեցկութեան հանդիպեցանք: Ի՛նչ ոսկեգար երջանկութեան. Բստուած, հոգի, և բնութիւն. այն ատեն ասոնք միայն ասպարէզ ունէին. բնութեան մէջ մենք ընդ Բստուած ու գեխաւն կ'ապրէինք: Եւ թէ որ մենք ապերախտ կամքով Բստուծոյ գրկէն չհեռանայինք, ուսկից ամէն առատ բարիք տրուած էր մեզի, բնութիւնը՝ ինչուան այսօրուան օրս միշտ գարուն պիտի ըլլար, միշտ վառվռուն, միշտ զով, միշտ աղուոր. վասն զի դրախտն ալ պիտի մշտնջենաւորէր: Բայց Բստուծոյ արարած մը թէպէտ և մեր յանցաւոր աչքերը զրկելու համար կը ծածկէ իր գեղեցկութիւնը, բայց երբեմն երբեմն չկրնար զլանալ որ իրեն նախկին անսման փառքը մէյ մը փայլեցընէ մեզի և ինքն ալ անոր վրայ ուրախանայ. այդպէս բնութիւնը որովհետեւ Բստուծոյ հրաշալիքները յաւերժական են՝ ահաւասիկ գարունը կը բանայ մեր առջև, որ իր աղուորութեան տեսարանն է. այդպիսի գերազանց տեսարանի համար ինչ համառօտ վայելք:

Վարնան ամէն բան նոր կերպարանք կ'առնէ: Բայն միակերպ ու դատարկ սևագոյն ամպերն որ մառախլոյ յաջորդելով՝ երկնից չորս կողմը բռնած էին ու կարծես թէ ալ անկից զատուիլ չէին ուզեր, անոնք, որ իրենց մթութեամբը՝ սրտերնիս գոյեր կապեր էին, ալ փախան օդուն երեսէն. քամիները յանդիմանուեցան, ու սառամանիքները հալեցան. իսկ օգն որ ըսես՝ բոլոր զտուեցաւ օտար մասունքներէ ու տեղը անուշահոտ բոյր մը առաւ. անկէց վեր գը-

լուխուս վրայ պայծառ կապոյտ կամար մը կը բացուի, որ որչափ պարզ, այնչափ աւելի վսեմ ու կենդանի կ'երևայ. և արևը ալեւորեալ գագաթանց ակօսներուն վրայ իբրև իրեն այն օրուան մանկութեան թւերովը ոսկւոյ բեկորներու պէս հեզուկ մը բեկբեկելով՝ առաւօտները կանուխ կ'իմացընէ մեզի որ ալ այն օրը անխափան բոլոր իրեն լոյսը պիտի վայելէնք: Վասնի որ վերկ'ելլէ, կ'առուգանայ ու ճառագայթները աւելի պայծառ կը փայլիրին. և իրեն կենսատու լուսովը զմեզ զամենքնիս լուսաւորելէն ետքը՝ երբոր ուրիշ մթին երկիրներէ կը հրաւիրուի անձկանօք, կարծես թէ նոյն ատեն բնութեան վրայ զգալի տխրութիւն մը կու գայ ու դողով մը կը շարժի. մէկէն կարմիր ամպեր իրեն դիմաց կը վազեն, ու չորս կողմը շարուելով՝ չեն խնայեր մեզի ու իրենք կ'ուզեն զուարճանալ. կը նայիս ամպերուն գլուխները՝ բոլոր ծայրէ՛ի ծայր կարգաւ ոսկի գոյներով կը պլլըլան. ամպերէն վար որ աչքդ դարձընելու ըլլաս, նայէ հեռուանց այրած քաղաքի մը կրակը կը տեսնես, որ բոլոր հոնտեղի օդին գոյնը փոխել է. բայց ի՛նչ քաղաք է այդ՝ որ ծովուն մէջ այրի ու իրեն այն խղճալի տեսարանը ուրախութիւն տայ մարդուս: Եւ թիւն մըն է տիրած է այն անհուն շրջապատին վրայ, և մատաղ մանկան մը անմեղութիւնն ու հանդարտութիւնը ամէն բանի դէմքին վրայ կը փայլի. գեփիւռ տերեւներու խորտոցով զուարճանալէն կը դադրի. առուակները իրենց ձայնը կը ցածցընեն. և թռչուններն ալ իրենց գեղգեղանքները մուցած՝ բնութեան կը նմանին. այդպէս արևը իր վերջին վայրկեանին զամենքը կը գըրաւէ ու իրեն յետին ողջոյնը կը քաղցրացընէ ամենուն: Բայց այն ատեն ինջեցուր մէյ մը աչքդ արեաց վրայ ալ, ու այդ հրաշալի տեսարանին գեղեցկութիւնը բովանդակած կ'ըլլաս. մոռցած իր ուրիշ ատենի խրոխտ յանդգնութիւնը՝ մաքուր սահունութիւն մը առեր է ծովը ու կարծես թէ կենդանի

աչքով մ'ալ կը նայի . այն արեւուն ձեւացուցած բոլոր տեսարանները առեր օրինակեր է , ու անդին՝ մթնոլորտին լուսախառն մթութիւնը իրեն ամանցը հետ միացուցեր է :

Իբրեւ ծածկեցաւ մեր աչքէն , բայց գեղեցկութիւնը կը շարունակէ : Վիշ քիչ լեռներէն կ'իջնայ այդ գարնան մութը , և հեռու եղած աշտարակներն ու բարձր տունները իր թւերուն տակ կ'առնէ . կը սկսի երկինքն ալ յօնքերը թանձրացընել ու մթնագոյն կարմրութիւն մը առնուլ . այն ատեն մեղմքամին դարձեալ անուշ կը չնչէ , և ալ բերաննիս կը կղզուի ու սրտերնիս միայն առանձին կը խօսի բնութեան հետ : Ղեն տեսներ գիշերավարը ելեր կը փայլի՝ ուրիշ իրեն պէս աղուոր ընկերներուն ալ գրգիռ տալու համար : Կամաց կամաց ետեւէն կու գան ուրիշ աստղերն ալ . տեղ մը խումբ մը իրարու քով սիրով դիզուած՝ փոփոխակի կը փայլին . կէս մ'ալ զատ զատ քաշուած՝ իրենց լուսովը միայն տեսք ընել կ'ուզեն . և ասոնք ամէնը իրենց պզտիկ աչուրներովը կը թրթռան ու անդադար դէմքերնին կը փոխեն : Իայց մի թէ գիշերն ալ ունի եղեր իր արեւը , որ այն խաւարի ժամանակին տխրութիւնն ալ իր գեղեցկութեամբը ախորժելի ընէ . ո՛հ , այդ աստղերուն թագուհին արեւէն աւելի ընտանի կերպարանք մը ունի ու արծաթահանք մը կը նմանի , և երբ իր կէս սպիտակ կէս մը դեղին լոյսը ցոլացընելու որ ըլլայ՝ նոր ցորեկ մը կը գործէ : Իսկոր չորս կողմի հորիզոնը սաստիկ կարմրացած դողալով մը կը նայի ու կը նայի գիշերուան վրայ , և ամէն արարածները լուռ կեցած հանգիստ կ'առնեն , և այն գիշերային մթութեան տեղ զովութիւն մըն է ու դուն մէջ տարածուեր է . և լուսինը միայն երկնքին մէջտեղը ելած՝ այն միայնութեան ատեն կ'ուզէ ամենուն աչքը իր գեղեցկութեանը ձգել . բոլոր սկաւառակը լուսաւոր՝ գլխով մը բնութեան վրայ նայելու ատենը , գետին սրնթաց ջրերն ալ այն տեղն որ իր գե-

ղեցկութեան ճառագայթները կ'իյնան՝ կը փոխուին արծաթ կը դառնան , թէպէտ և ամանց արեւները սև մութի մէջ անմխիթար ճամբանին կ'ընեն . այն մթութեան մէջէն խորին ձայն մը կը լսուի , ու կ'իմանաս որ արեւները կը ծածկան . քիչ ետքը նաւակը լոյսին մէջ կը մտնէ . ո՛վ նկարիչ լուսին , ինչէր չես նկարեր գիշերուան սև դէմքին վրայ . ամբողջ մակոյկը արծաթ կը կտրի , և ալ ամէն մէկ արեւ բանալուն՝ բիւրաւոր աստղաբարեր կը պղպղջան , և այն ճանչալով մը ջրին մէջ խոթուած թիւրը ամէն անգամ կը կոտրին լուսնին լուսէն . մէջի նստող գեղջուկն ալ հոն իբրեւ հայրի մէջ նկարուած կը տեսնես . ինչպիսի մտածութիւններ ունի արդեօք՝ կ'ըսէ մարդ մտքէն , որ բնութեան և մարդկանց խաղաղութեանն ատեն լուսնով կ'ուզէ ճամբայ ընել : Իայց դուն , ո՛վ չնչին լաստափայտ , անվախ ապահով թռչէ այդ սահուն արեւաց վրայ . որովհետեւ այնպիսի առաջնորդ մը ունիս գլխուդ վրայ , որ բոլոր գետին երկայնութեամբը կ'ուզէ քզի ճամբայ ցուցընել : Ինչիէն ծառեր ու թուփեր երկայն հովանիներ ձգած՝ այդ տեսարանները կը դիտեն . իսկ անդին փառաւոր պալատներ ալ իրենց ստուերներուն վրայ կը նային : Եւ մ'ալ բնութեան այն լուի հառաչանացն ատեն՝ հեռուանց ծանր ձայնով քաղցր ներդաշնակութիւն մը կը սկսի հնչել , ու օդը հիացած այդպիսի հրաշալեաց վրայ՝ լած ձայնը ցած ու տխրական արձագանգով մը կը կրկնէ . երբեմն մարելու պէս կ'ըլլայ , երբեմն զօրաւոր և ուրիշ զգացմամբ կը զարնէ , բայց ամէն մէկ ձայնին կ'առնենք կու տանք սրտերնիս և մաքուր ու անարատ երկնային զուարթութիւն մը ներսերնէս կը ծաւալի մեր դէմքին վրայ . այդ ձայնը կը վերցընէ զիս այս խոնարհ երկրէս և ինչուան երկինք կը բարձրացընէ այդ դողդղացող հոգին . այո , կը զգամ որ Եստուծոյ հրաշալիքներուն ու ըրած բարեաց գաղափարները կը լայնան սրտիս մէջ , և իրեն անհուն մեծու-

Թիւնը այս վայրկենիս ակաւելի կ'ըմբռնեմ: Ո՛վ պղինձ, անուշցուր ուրեմն ոսկի Թեւերդ, և երանի Թէ գիտնայիր սրուն համար ձայնիդ զարմանալիքները կը Թափես. նայէ այդչափ գեղեցիկ արարածներ իրենց աղուորութեամբը անդադար ինքիրեննուն իրենց գովեստները կը Թուցնեն առ Մտուած. իսկ մարդը, Մտուածոյ մէկ հատիկ սիրելի արարածը, լուռ կենայ ու իր զգացմունքը զսպէ սանձէ սրտին մէջ. մի կենար, երգէ անուշ քան զբնութիւնը, հնչէ մեզի համար, բանաւորաց լուծեան ատենն ալ խօսէ սիրէ զՄտուած մարդկանց բերնէն. Մտուած անքուն է, Մտուած միշտ սիրելի է, և իրեն փառաբանութիւնները գիշեր չեն ճանչնար: Սակայն ինչ կ'ըսեմ. այո, Մտուածոյ համար մարդիկ ալ անքուն են իբրեւ զհրեշտակս. մարդուն ձեռքը չէ որ այդ պղինձը կը հնչեցնէ:

Իայց այս քաղցր ու կէս մեղամաղձոտ մտածութիւններ տուող գիշերը Թուունք ու բոլորովին զուարթ տեսարանաց դառնանք: Սա անբնակ ու պարապ երկիրը կը յիշէս, նայէ հիմա՝ այն մատաղ ու փափուկ խոտը առանց մարդկային արուեստի ելեր վրան ծայրէ՝ ի ծայր փայլուն կանաչութիւն մը սփռեր է. առաւօտները ցօղը երկնքէն ինջնալու ատենը՝ ասոր փափկութիւնն ու պարարտ հասակը աչքը կ'առնէ և կու գայ վրան կը հանգչի, ու ցորեկն ալ արեւը այսպիսի գեղեցկութիւն մը տեսնելով՝ կը շողշողայ վրան որ հասակը ակաւելի աճեցնէ. բայց այս խոտին մէջն ալ տեղ մը ճերմակ ծաղիկներ աղուոր գորգեր բաներ են, ուրիշ տեղ մ'ալ դեղին ծաղիկներ տարածուեր են՝ աչքի զուարճութիւնները շատցնելու համար: Իսկ անդին քարացած ու սառած անդաստանները կ'ուզէս որ չգեղեցկանան. հիմա հոն ջուխտ ջուխտ հանդարտ եզներ գլուխնին մէյ մը ասդիս մէյ մը անդին դարձնելով՝ ծանր ծանր կը քաշեն արօրը արշալուսէն ինչուան արեւուն մարիլը, ու այն սուր խռփին տակ հողը ահօս ահօս պատռելով՝

կը փխրի կը կակուղնայ, ու կարծես Թէ պարարտացած կ'երևայ. ուրիշ տեղ մը դարձիր՝ երկրագործին դէմքին զուարթութեանն ատեն, ու կը տեսնես որ երկայն անհատնում դաշտերու մէջ բիւրաւոր հասկեր կը ծածանին, զորոնք երկիրը առատութեւ տուեր ու խնամքով կը սնուցանէ. և այն ամէն տեղ, ուր որ աշխարհքիս առաջին հին արուեստը՝ երկրագործութիւնը՝ կ'աշխատի, բնութեան գաղտնի հրաշալեաց պէս գեղեցիկ են, Թէպէտ և պարզ ու գեղձկական ախորժակիմը քրտանցը ծնունդն ըլլան: շորցած ցամբած ծառերն ալ ճերմակութիւն մը կ'առնեն ու բնութեան առջի տուած նեղութիւններէն զովանալու համար՝ ամէն կողմէն ձիւնի պէս հազարաւոր ծաղիկ կը բանան, անով մանկութեան կերպարանք մը կ'առնեն. ետքը ոստերուն ծայրերէն պզտիկ գլուխներ կ'արձրկեն, որոնք կակուղ ու ամօթխած տերեւներու մէջ ծածկուած են. քիչ ատենէն կը հագուին կը զարդարուին անոնցմով, ու այն տերեւալից ոստերուն գոյնը աչուրնիս կ'առնէ:

Իկուր հիմա բուրաստաններու մէջ մտնենք, որ մարդուս սիրտը զովացընելու ու տխրութեան ծանրութիւնը զուարթութեան հետ փոխելու համար ստեղծուած են: Ի ուսինը մէկ է, աստղերը մէկ աղուորութիւն մը ունին, առուակները միշտ աշխոյժ ու միշտ վազվաւոր. բայց ծաղիկները բիւրաւոր գեղեցկութիւն կը փայեցնեն և իւրաքանչիւրը առանձին տեսարան է, ամէնն ալ աղուոր ու մեր բնութեանը ամէնն ալ վայելուչ: Ես գիտեր Թէ ո՞ր մէկը համրես. հոս մանիշակները քովէ քով եկած՝ Ղաջ մենք զարդարուինք, առաջ մենք մարդկանց սիրտը բանանք՝ կ'ըսեն, ու կը սկսին շուտ շուտ աշխատիլ. պզտիկները քիչով գոհ ըլլալով՝ անուշ հոտ մը ու նոր զուարթ գոյն մը կ'առնեն և տերեւներուն վստահացած՝ գլուխնին կէս մը դուրս կը հանեն. իսկ մեծերը չնախանձելով պզտիկներուն առածին՝ իրենք սահուն Թաւիշ

մը կը շինեն, որ անիկայ վրանին առնեն : Շահարակը՝ բուրաստաններու մեծ զարդերէն մէկն է . նայէ սա ծաղկին, ինչ ազնուական ու ինչ քաղցր կերպ ունի, բայց առոյգ ու կայտառ ալ է . մեծ մեծ ու դէզ մը թերթերով ու ժով մը բացուեր է, և ամիսներով կը տանի իր գեղեցկութիւնը . հապա այն փափուկ վսեմութիւնը, որ իր կարմրաչեայ դէմքերուն նոր շնորհք մը կ'աւելցնէ : Շահարակ ըսածդ՝ այդ յատկութիւնները պէտք է որ իր վրան ունենայ . անոր համար իր ուրիշ գոյներով արենակիցներուն ալ քիչ շատ միշտ կու տայ անոնցմէ : Սեխակն ալ այլ և այլ գոյներ կը գողնայ, բայց երբեմն կ'առնէ ձեռքը գրիչն ու կարմրին վրայ ասդիս անդին լեցուն բարակ պիւսակներ կը դնէ . ուրիշ անգամներ ալ պատկառելով՝ չուգեր վրան դաշիլ ու պայծառ կարմիր կը գունաւորուի . մերթնդ մերթ ուրիշ գոյներով ալ զարդարուելու համար՝ դեղին կամ ճերմակ գոյները առնելով կ'աղուորցնէ զանոնք . բայց երբեմն ալ հանձարոյն բռնած ժամանակը՝ գոյներու մէջ անանկ խառնուրդներ կը դնէ, որ չէս գիտեր թէ ձեռքի բռնած մեխակդ մէկ է՝ թէ շատ մը մէկտեղ : Այսպիսով միայն գոհ չըլլար . թերթերը կը բարակցնէ ու կը յղկէ, և ծայրերը մը կրատով պզտիկ մը կը կտրտէ . ետքը կոկոնին մէջէն ալ մէկ երկու զարդեր դուրս կ'երկնցնէ . և այսպէս պատրաստուելէն ետքը՝ իրիկունները անանկ հոտ մը կը բուրէ, որ պարտիզէն անցնողը չկրնար զանց ընել երթալ՝ առանց անոր զիմացը խել մը ատեն կանկ առնելու : Շուշանը իրաւցընէ անմեղութեան յարգը կ'ուզէ ցուցնել մեզի ու սիրցնել տալ . անոր համար իրեն զարդերը վրան առած, որոնք քան զՍողոմոնին հագուստները փառաւոր են, կը բանայ իր ճերմակ վրանը, ու ինքը մէջը հան դարտ նստած՝ առաւօտեան անուշահոտութիւններէն մէկուն պարտքը իր

վրան կ'առնէ . և ինչպէս չըսէ մարդ՝ որ բնութեան գեղեցկութիւնները առատալ են, երբոր շուշանին փունջերը կը տեսնես որ վերէն վար ճերմակ կտրեր են : — Այսպիսի անհամեմատ ձիրքեր ունին այդ ծաղիկները . բայց վարդը ասոնց ամենէն գերազանց է, վարդը ծաղկանց թագուհին է . չուշանանք, մէյ մը զայն ալ տեսնենք : Սարդը սրբ տերնիս կը զմայլեցնէ . իր ծնանելու առջի վայրկենէն այս կ'ըլլայ իրեն վախճանն ու ջանքը . անոր համար թերթ թերթի վրայ շարելով գոհ չըլլար ու զած գեղեցկութեւ հասնելու . իւրաքանչիւր անգամ սիրած գոյնը կ'առնէ, կարմիր կ'ըսես, դեղին, ճերմակ, ամէն գոյն կ'ընտրէ, բայց անոնց համեմատ ինչ զանազան աղուորութիւններ կը խոթէ . դեղին համար թերթերը արուեստով շինածի պէս խիտ առ խիտ աղուոր կերպով իրարու քով կը բերէ . ճերմակ վարդը կ'երթայ ամենէն գեղեցիկ սպիտակութիւնը կ'առնէ ու կը զուարթացնէ մարդուն աչքը : Բայց այն ինչ երկնային բան կը դառնայ վարդը՝ երբոր բաց կարմիր գոյնին հաւնի . թերթերուն ակործելի փափուկութիւնը մի ըսեմ, թէ անոնց վրայ տըրուած զուարթ, վսեմ, բարակ ու միանգամայն թանձր գոյնը . իսկ հոտին գերազանցութիւնն ալ անհամեմատ է . այնպիսի անուշ մը բարդ ի բարդ կը բուրէ, որ կարծես թէ ալ իր բոլոր ոգիքը դուրս տալու վրայ է, և քանի անգամ որ հոտն առնես, այնչափ աւելի կը մօտենաս իրեն, որովհետեւ ամէն տեսակ քաղցրութեամբ կը լեցնէ ըզմեզ . մանաւանդ աղուոր օդով առաւօտեան արշալուսի մը ատեն երբ վարդը խոնարհութեամբ գլուխը քիչ մը գետին դարձուցած՝ ապրիլի ցօղը մութ գարտի պէս իր փափուկ թերթերուն վրայ գնտիկ գնտիկ կը փայլիլի . ինչ որ ըսեմ՝ պակաս է այս վայրկենիս համար . այն վարդիկը միայն բաւական է գարնան բոլոր աղուորութիւնը մակաբերել ու զգացնել տալու քեզի : Բայց մանկութեան ատեն իր գեղեցկութե-

նէն խաբուած՝ զարգարանները ցուցը ներու չփութար, այլ պարկեշտ կուսի մը պէս քողերու մէջ ծածկուած՝ համբերութեամբ կը սպասէ իր օրուանը. և երբոր ժամանակը երթալով կը մօտենայ, ալ կը սկսի քիչ քիչ կապերը լուծել և կոկոնին մէջէն մէկիկ մէկիկ բանալ իր թերթերն ու տարածել. ուրիշները անձկանօք կը սպասեն, բայց ինքը երկայն արշալուսով մը կ'ուզէ ծագել: Այս թէ որ տեսնես որ շուտով ալ կը թարլամի՝ միայն ասոր համար է, որ զմեզ զուարճացնելէն ետքը, ցուցընէ ալ թէ աշխարհքիս բերկրութիւնն ենք անցողական են՝ քան զբնութեան գեղեցկութիւնները: Այդպէս վարդին գեղեցկութիւնը գաղտնիք մըն է, ինքը գտեր է ասիկայ ու ինքը կը վայլէ. այն զուտ խառնուրդներն որ կ'ընէ մի և նոյն գոյնը սրահելով՝ սաստկութիւններն աւելցնելու համար, ինքը միայն գիտէ. ասոնք Աստուծոյ ծանօթ են, որ իր աւարիչն է, և որուն գաղափարը այս ծաղկին տեսքը միայն՝ բաւական կը զարթուցանէ ի մեզ: — Բայց ուր որ կ'ուզես դարձուր աչքդ. այս ինքնաստեղծ ծաղկանց հետ՝ մարդկային ինամբով դարմանուածներ ալ կը տեսնես, որոնց մէջ ոմանք ինչուան հեռաւոր աշխարհքներէ եկած են. ասոնց մէջ ամէն տեսակ գեղեցկութեամբ ծաղիկ կը զրտնես, ամէն ալ գարունը տեսնելու ժողվուած. և ամէն հասակ հոն իրեն կրթութեանն ու զուարճութեան ծաղկները պատրաստ ունի: Այնպէս պարտէզներու մէջ ծայրէ ի ծայր նորափթիթ ծաղիկներ կը խնտան ու կը խայտան՝ իբրեւ մէկալնոնց որդիքն ու թուները. մէկը անուշահոտութիւն կը սիրէ, մէկալը աղուորութիւն կ'ախորժի, ուրիշ մը տերեւներն ալ կը գեղեցկացընէ, մէկը ուրիշներէն բարձր ըլլալ կ'ուզէ, ոմանք ուժով ուժով բացուիլ, մէկն ալ երկայն ատեն դիմանալ. խիստ շատերն ալ գոյներով կը զանազանուին իրարմէ. վերջապէս ամէն ալ մէկ զմէկէ գեղեցիկ: Անաւանդ երբ աւել առանց նշուլից հանդարտ լոյս մը

ծաւալելու ատեն մտնես այսպիսի ծաղիկներու մէջ, այդ անմեղներուն ընկերութիւնը կ'երջանկացնէ զքեզ. կը կարծես թէ ամէն ալ զատ զատ կը խօսին սրտիդ հետ. արդէն երեկոյեան մթութիւնն ալ քիչ մը վրանին տարածուելով՝ աւելի վառւումն կ'երևան: Գնա ուղղէ մէյ մը այս գեղեցիկ ծաղկները, և ասկէց ետքը ամէն օր ձեռքովդ ինամէ անոնց մատաղ հասակը. բնութեամբ զուարճանալը սիրտդ կը կրթէ, ու ասով գարնան՝ Աստուծոյ փառաբանութեանը ուրիշ մեծ առիթ մըն ալ կ'ունենաս:

Ենդանիներն ալ կը սիրեն զգարունը ու կարծես թէ ինքն է որ զանոնք կը ստեղծէ. չես տեսած որ ձին ինչպէս աշուրները կը բանայ, վիզը վեր կը տընկէ, բաշերը կը ծածանին, և իր չորս դին զուարթ ու դալար եղած ատենը՝ կը կարծէ որ բոլոր աշխարհք իրեն հանդիսատես է: Իսկ ոչխարներու համար ալ կենդանութիւն չկայ իրենց մըթին գոմերուն մէջ, և այն պարարտ ցօղով լցուած սննդարար ու փափուկ խոտերէն կ'ուզեն իրենք իրենց բերնովը փրցընել ուտել. ինչ գեղեցիկ տեսարան՝ երբոր այս ճերմակ բրդով կենդանիները իրարու մէջ խառնուած, հպատակութեամբ ու դիմացին նայելով կը վազվաւտեն առուակներու քով. գառնուկներն ալ ցատքըռտելով կանաչազարդ արօտներուն վրայէն մօրերնուն ետեւը անձկանօք կը վազեն՝ առանց ուրիշ զգացման մը, երբեմն ալ բեկբեկ ձայնով մը մայելով՝ որ չըլլայ թէ մօրերնէն զատուին ու իրենց կաթէն զըրկուին. անանկ որ կարծես թէ մարց ու գառներուն իրարու վրայ ունեցած փոփոխակի սէրը գարնան շատ կ'աւելնայ: Բայց այն թռչնիկներուն համար ինչ ըսես, որ արժանի ըլլայ. անոնք իրենց անմեղութիւնը չկորսնցուցին, անոնք իրենց զրախտը կը վայելեն. անոր համար միշտ առոյգ, միշտ պատանի են ու առանց ծերութեան կը թողուն աշխարհքս: Այլեւր գարունը կը բացուի ու կանաչութեամբ կը սկսին ծիլ ծաղ-

կիւղ դաշտերն ու ծառերը , առաւօտնե-
րը անոնք մեզմէ առաջ արթնցած՝ կը
վազեն անաշխատ տանիքներուն վրայ
կ'ելլեն , ոմանք բարձր աշտարակներու
վրայ կը թռչին , քանի մըն ալ երբեմն
վայրկեան մը գետին կ'իջնան ու դար-
ձեալ բարձրերը կ'երթան . մէկը ծա-
ռերուն վրայ կը հանգչի . ուրիշ թռու-
չուն մ'ալ կու գայ պատուհանի մը առ-
ջև կը կենայ ու ներսը կը դիտէ , և ի-
րեն բնական ընտանութեամբ անշուշտ
ներս ալ կը մտնէր , թէ որ այն անմեղ
ու պզտիկ կենդանին չվախնար մեզի
պէս հսկայ արարածներէն , որ իրենց
լեզուն ալ չենք կրնար խօսիլ : Բայց
անանկ զուարթութիւն մը կայ ասոնց
գէմքին ու բոլոր մարմնոյն վրայ՝ որ կար-
ծես թէ այսօր ստեղծուած են ու ա-
ռաջին անգամ աշխարհք կը վայելեն .
իսկ իրենց շարժումներուն վրայ ինչ-
պիսի կենդանութիւն կը տեսնես . մէկ
տեղ մը հանդարտ չեն կրնար կենալ ,
այնպէս կրակութեան են . գլուխին նոյն
վայրկենի մէջ ամէն տեղ կը դառնայ .
ճիւղէ ճիւղ , ծառէ ծառ ցատքըռտել-
նուն թիւ չկայ . մէկ մը կ'երգեն , մէկ
մը կը թռչին , ու շարունակ նոր տեսա-
րաններ կը փնտրեն : Եւ այն առաւօ-
տեան զովութեանն ատեն՝ կարծես թէ
այս թռչուններուն բնութիւնն ալ ,
ձայնն ալ այնչափ աւելի կ'անուշնայ . և
ալ յիսուն վաթսուն մը մէկտեղ ժող-
վուած՝ իրենք ալ զուարճութեան
կ'ելլեն , ու կու գան թաւամուր ան-
տառներու խիտ ոստերուն վրայ կը
թառին . մեծ ու պզտիկ կը սկսին հոն
այլևայլ ձայներով այնպէս սքանչելի եր-
գել , որ կը խօսեցնեն անտառը , ու հին
հեթանոսութեան առասպելեալ ժամա-
նակները միտքդ կու գան . մանաւանդ
թէ որ բարակ քամի մըն ալ տերևնե-
րուն մէջէն ծափաձայն չնչէ , և արևուն
պայծառ ճառագայթներն ալ նեղ ծակ
մը գտնելով՝ անտառին մէջտեղի ծա-
ռերուն վրայ ոսկիի պէս զարնեն . ա-
ղուոր արձագանգ մը անտառէն դուրս
չորս կողմը բռնած է , և իրենք ժամե-
րով չեն յոգնիր երգելէն , մանաւանդ

թէ ամէն մէկ անգամուննոր ախորժով
մը երաժշտութիւննին կը զարնեն . այն
զանազան ելևէջներն որ խանդերնին
եկած ատեն իրենցմէ դուրս ելած կը
թռցնեն , այն կտրուկ խաղերն որ
կարգ կարգ փափուկ օղակներու մէջէն
կը հանեն , այն իրենց ձայնին սահու-
նութիւնը՝ սաստիկ անուշութենէն ե-
կած , և անանկ ոգւով երգելն որ կար-
ծես թէ կը զգան , այս ամէնն ալ ա-
սոնց պէս պզտիկ արարածներն ու-
նին : Եւ , այդ ժամանակին այսպիսի
անտառ մը բանաստեղծական ոգի մը
չունեցողին ալ դրախտ կը դառնայ :

Վարնան բոլոր այս գեղեցիկութիւն-
ները անխօս ու լուռ կերպով մը կը մո-
գեն մեր մարդկային սիրտը . բայց միան-
գամայն ինչ զգացմունք կու տան ար-
դեօք մեզի : Վարձուր մէյ մը աչքդ
օդուն վրայ , նայէ անդաստաններուն ու
բուրաստաններուն , դիտէ թռչունները ,
ու կը տեսնես թէ ինչպէս իրենց խոն-
ջեալ բնութիւնը նորէն կենդանացը-
նելու կ'աշխատին : Վեղեցիկ դաս , որ
գրգիռ կու տայ մարդուս իր վեմու ազ-
նուական բանականութիւնը քրտամբ
պողաբերելու , մտաւորական գեղեց-
կութեամբ գերազանցելով քան զբը-
նութիւնը : Եւ մտաց ծնունդներն ու
աշխատութիւնները նուիրենք նախ այն
Երարչին , որ այսպիսի վայելութիւններ
ստեղծեց մեզի համար . ետքը դարձը-
նենք զանոնք հայրենեաց , որ մեր ծը-
նողն է , իրեն ալ ասանկ գեղեցիկ գար-
նան կերպարանք մը տալու ջանալով .
ընդարձակ ու աղուոր ասպարէզ , որուն
նպատակը կեցեր են մեր հայկազեան
ազգին դիւցազուններն ու հայրապետ-
ները՝ անթառամ պսակներ ձեռուը-
նին :

Հ. Գ. Ճ